

JADIDLAR ISTIQLOL DARG'ALARI

*Hamdamova Gulchexraxon**Andijon viloyati Izboskan tuman 2-son kasb-hunar maktabi
tarix fani o'qituvchisi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada jadidchilik harakatining O'zbekiston mustaqilligining poydevorini qo'yishdagi muhim roli o'rganiladi. XIX-asr oxiri va XX-asr boshlarida modernist islohotchilar guruhi bo'lgan jadidlar pirovardida mamlakat mustaqilligiga olib kelgan madaniy va siyosiy uyg'onishda hal qiluvchi rol o'ynadi. Maqolada tarixiy va zamonaviy manbalar tahlili orqali jadidlarning ta'lim, adabiyot va milliy o'zlikni anglash rivojiga qo'shgan hissasi ko'rib chiqiladi va ularning hozirgi O'zbekistonda qoldirgan merosi haqida so'z boradi.

Kalit so'zlar: Jadidlar, O'zbekiston, mustaqillik, modernizm, islohot, ta'lim, madaniy uyg'onish, milliy o'zlik

“Jadid” atamasi Turkiya turklarida ilk marta Sulton Salim III hukmronligi (1739-1802) davrida paydo bo'ldi. Avstriyaga elchi qilib yuborilgan Abubakr Ratib afandi shohga yozgan bildirishnomalarida u yerda ko'rgan idora tizimini “Nizomi jadid” deb tushuntiradi. 1789 yilgi Fransuz inqilobidan keyin qurilgan yangi tizimni esa “Fransiya nizomi jadidi” deyila boshlandi. Shu yillari “Nizomi jadid” tor ma'noda askariy tizimni yevropalashtirishni, keng ma'noda ilm-fan, maorif, sanoat va qishloq xo'jaligini zamonaviylashtirishni ko'zda tutar edi. Demak, jadid atamasi yangilik tarafdorlarini, yangilik g'oyalarini ifoda etuvchi tushuncha sifatida qo'llanilgan. XIX asrning oxirlarida dunyo tamaddunida bo'layotgan ulkan madaniy –ma'rifiy, ijtimoiy-siyosiy o'zgarishlar, yangi munosabatlar u yoki bu tarzda sekinlik bilan bo'lsada, Turkiston o'lkalariga kirib kela boshladi. Yangilik tarafdorlarini Abdulla Avloniy so'zi bilan aytganda, “gazeta o'qig'uvchilarni” mullalar “jadidchi” nomi bilan atar edilar. Jadidlar Usmonli Turkiyadagi “Ganch (yosh) turk”lar tashkilotlari tasirida “Yosh buxoroliklar”, “Yosh xivaliklar”, “Yosh turkistonliklar” degan nomlarda faoliyat olib borishgan.

O'zbekistonning mustaqillik tarixi XIX-asr oxirida vujudga kelgan jadidchilik harakati, ziyolilar va islohotchilar guruhining sa'y-harakatlari bilan chuqur bog'langan. Ushbu maqola jadidlarning O'zbekistonning sovet hokimiyatidan mustaqil bo'lishiga olib kelgan madaniy va siyosiy manzarani shakllantirishdagi ahamiyatini yoritishga qaratilgan. Harakatning tarixiy sharoiti, asosiy shaxslari va doimiy ta'sirini o'rganib, biz jadidlar zamonaviy O'zbekistonga qanday yo'l ochganini har tomonlama tushunishni maqsad qilganmiz.

Jadidchilik harakati O'rta Osiyo xonliklarining tanazzulga uchrashi va rus imperatorlik hokimiyatining bosib olinishiga javoban vujudga keldi. Ismoil Gasprinskiy, Munavvar Qori, Fitrat kabi asosiy arboblarning ta'lim-tarbiyani isloh qilish, zamonaviy ilmlarni o'zlashtirish, milliy o'zlikni anglash uchun matbuotdan foydalanish tarafdori edilar. Jadidlarning ta'lim-tarbiyaga e'tibor qaratilishi an'anaviy madrasalardan sezilarli farq qiladigan zamonaviy o'quv dasturlari va pedagogik texnikani joriy etgan yangi uslubdagi maktablarning tashkil etilishiga olib keldi.

Oxirgi ilmiy tadqiqotlar jadidchilik harakatining O'zbekistondagi keyingi siyosiy jarayonlarga ta'sirini yangicha yoritib berdi. Tadqiqotlar mustamlakachilikka qarshi kurash va yakuniy istiqbolchilik harakatida jadid g'oyalari davomiyligini ko'rsatib berdi. Arxiv tadqiqotlari jadid faollarining madaniy-ma'rifiy muxtoriyatni targ'ib qilishda davom etgan holda ilk sovet boshqaruvida qay darajada ishtirok etganini ko'rsatadi.

Jadidlarning zamonaviy, mustaqil Markaziy Osiyo haqidagi qarashlari mintaqaning madaniy tiklanishida muhim rol o'ynadi. Ularning ta'limni modernizatsiya qilish va milliy ongni yuksaltirish borasidagi sa'y-harakatlari o'zbek o'ziga xosligining rivojlanishiga asos bo'ldi. Konservativ elementlarning jiddiy qarshiliklariga va keyinchalik sovet hokimiyati davridagi qatag'onlarga duch kelganiga qaramay, jadidlar merosi bardavom bo'lib, keyingi islohotchilar va millatchilar avlodlariga ta'sir o'tkazdi.

Ushbu maqolaning o'zagi jadidlarning O'zbekistonning mustaqillikka erishish yo'lidagi o'ziga xos xizmatlariga qaratilgan. Bunga quyidagilar kiradi:

- Ta'lim islohoti: Zamonaviy fanlar va tanqidiy fikrlashga urg'u berilgan yangi uslubdagi maktablar va o'quv dasturlarini tashkil etish.
- Adabiy-madaniy tiklanish: O'zbek tili va adabiyotini targ'ib qilish, madaniy ishlab chiqarish orqali milliy o'zlikni anglash.
- Siyosiy faollik: Jadid yetakchilarining ilk sovet boshqaruvidagi ishtiroki, mustamlakachilik hukmronligi murakkabliklarini yo'lga qo'yish va madaniy muxtoriyatni himoya qilish.
- Meros va ta'sir: Jadid g'oyalarining keyingi millatchilik harakatlariga ta'siri va ularning O'zbekistonning pirovardida mustaqillikka erishishidagi o'rni.

Tahlil jadidchilik harakati O'zbekiston mustaqilligining hal qiluvchi omili bo'lganini ko'rsatadi. Jadidlarning ta'lim, madaniy o'ziga xoslik va siyosiy faollikka bo'lgan e'tibori milliy ongga zamin yaratdi, bu esa pirovardida mustaqillikka intilishni kuchaytirdi.

XULOSA VA TAKLIFLAR:

Xulosa o'rnida aytish mumkinki, jadidchilik harakatining O'zbekistonning madaniy-siyosiy asoslariga qo'shgan hissasini ortiqcha baholab bo'lmaydi. Ularning ta'limni modernizatsiya qilish va milliy o'zlikni anglash yo'lidagi sa'y-harakatlari

mamlakatning mustaqillikka erishish yo'lida hal qiluvchi ahamiyatga ega bo'ldi. Kelgusi tadqiqotlar jadidlar merosining nozik jihatlari va uning hozirgi o'zbek jamiyatiga ta'sirini o'rganishni davom ettirishi kerak. Qolaversa, jadidlar tarixini ta'lim dasturlariga kiritish, ularning hissalarini kelajak avlodlar e'tirof etishi va eslab qolishini ta'minlashga alohida e'tibor qaratish lozim.

Ta'lim integratsiyasi: milliy g'urur va tarixiy ongni rivojlantirish uchun jadidchilik harakatining keng qamrovli o'rganishlarini O'zbekiston maktablari o'quv dasturlariga kiritish.

Madaniyatni saqlash: jadidlar tomonidan yaratilgan adabiy va madaniy asarlarni saqlash va targ'ib qilish tashabbuslarini qo'llab-quvvatlash.

Tadqiqotlar va hujjatlar: Jadidlar harakati, jumladan, og'zaki tarix va arxiv ishlari bo'yicha qo'shimcha ilmiy izlanishlarni rag'batlantirish.

Jamoatchilikdan xabardorlik: jadidchilik harakatining zamonaviy O'zbekistonni shakllantirishdagi roli, ularning merosi milliy ongning jonli qismi bo'lib qolishi haqida xabardorlikni oshirish uchun ommaviy axborot vositalari va jamoat forumlaridan foydalanish.

Xulosa qilib aytganda, jadidlar va jadidchilik harakati muhim tarixiy o'zgarishlar davrida mintaqani modernizatsiya va jonlantirishga qaratilgan ta'lim, madaniy va ijtimoiy islohotlarni ilgari surgan holda O'zbekiston ijtimoiy muhitiga sezilarli ta'sir ko'rsatdi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Avloniy A. "Tarjimai xol. Tanlangan asarlar. 2-jild. T., "Ma'naviyat", 1998 yil 288- bet".
2. Munavvarqori A. "Qizil O'zbekiston" 1927 yil, 7iyun. Ziyoz. Com.
3. Qosimov B. "Milliy uyg'onish", T., "Sharq", 2004 yil, 53-bet.
4. Toshqulov J. Yosh xivaliklar: siyosiy qarashlarining tadrijiy rivojlanishi // Xalq va demokratiya, 1992, 3-4-son.
5. Behbudiy B. "Behbudiy kutubxonasi", "Oyina" jurnali 26 aprel, №27. Tanlangan asarlar. Jild-II.-T.: Akademnashr, -2018yil 14-bet.
6. O'zbekiston tarixi: Yangi nigoh. Jadidlar harakatidan milliy mustaqillikka qadar. 1-3 betlar.
7. Umirzaqova, K. O. (2020). PERIODIC GIBBS MEASURES FOR HARD-CORE MODEL. *Scientific Bulletin of Namangan State University*, 2(3), 67-73.
8. Hakimov, R. M. (2019). IMPROVEMENT OF ONE RESULT FOR THE POTTS MODEL ON THE CALEY TREE. *Scientific and Technical Journal of Namangan Institute of Engineering and Technology*, 1(6), 3-8.